

KOROŠKI POLITIČNI RITUALI IN KOMPETITIVNI DISKURZI

JURIJ FIKFAK

Avtor razpravlja o nekaterih ritualnih praksah v južni Avstriji, v glavnem koroškem mestu Celovec – Klagenfurt. Prvi ritual je povezan z 10. oktobrom, ko se na celovških mestnih ulicah spominjajo in slavijo plebiscit leta 1920, na katerem je večina prebivalcev glasovala za Avstrijo, naslednico Avstro-Ogrske. Drugi ritual je novejši, poimenovan kot Gedenk-Gehen ali Spominska hoja. Pri tem analizira različne kulturne prakse, rabo simbolov, prostora, medijskih, deželnih in državnih diskurzov. Ključne besede: ritualne prakse, raba diskurzov, plebiscit, spominska hoja, nacizem, alternativne prakse.

This article discusses selected ritual practices in Klagenfurt, the capital of the southern Austrian state of Carinthia. The first ritual is connected with 10 October, when the memory of the 1920 plebiscite is celebrated on the streets of Klagenfurt. In this plebiscite, the majority of people voted to stay in Austria, the successor state to Austria-Hungary. The second ritual is a more recent one, known as the Memorial Walk (Germ. Gedenk-gehen, Sln. Spominska hoja). Various cultural practices are analyzed, as well as the use of symbols and space, and media, state, and national discourses. Key words: ritual practices, use of discourse, plebiscite, memorial walk, Nazism, alternative practices.

Politični rituali so prakse, umeščene v konkretne kronotope; z njimi se izrazijo in materializirajo pripadnosti, oblikovanja identitete, vzpostavljanja lokalne, regionalne, etnične, nacionalne ali državne entitete. So hkrati polje socialne kohezije, samoidentifikacije, označevanja socialne pripadnosti in izključevanja drugega. Politični rituali so preprosto neogibni za socialno integracijo (Lukes 1975), za socializacijo hierarhij in razmerij; kažejo tudi na rabe moči (Kertzer 1988). Posebej so aktualni takrat, ko se z njihovo pomočjo vsako leto znova definirajo in utelešajo, materializirajo etnične, jezikovne in druge meje, ob katerih ni mogoče skoraj nobenemu posamezniku, ki se je socializiral v eni ali drugi skupnosti, ostati neprizadet ali neopredeljen. Na eni strani, kot pravi Steven Lukes, politični rituali mobilizirajo pristranost (*bias*), na drugi pa odpirajo vprašanja o razmerju med različnimi diskurzi, npr. med uradnim političnim diskurzom vladajočih strank, diskurzi medijev, t. i. navadnim, zdravorazumskim (*common sense*) in subkulturnim diskurzom, opaznem predvsem med različnimi ekstremnimi skupinami. Na določen način pričajo tudi o družbi in ustanovah, zagotavljajo in poustvarjajo njihov ekstraktivni ali inkluzivni značaj (North 1990; 1991).

Takšno dinamiko pristranosti je in je bilo mogoče dobro videti ob dnevu spomina 10. februarja na Tržaškem (prim. Fikfak 2009), kjer se je razkrila intenzivna medigra uradnih italijanskih političnih stališč – predstavljal jih je kar sam predsednik države –, v katerih so tekle besede o krvoločnih Slovanih, prevladujočih političnih in medijskih diskurzov na regionalni ravni, na Tržaškem, in naposled subkulturnih diskurzov skupine, ki se je identificirala kot MS FT (Movimento sociale Fiamma tricolore). Ta je svoja stališča izrazila z neonacističnimi oziroma neofašističnimi grafiti na spomenikih padlim partizanom v 2.

svetovni vojni, na poti od Trebč, Padrič pa vse do Boljunca (Fikfak 2009), na drugi strani pa svojo naklonjenost neofašističnemu diskurzu materializirala na italijanski državni praznik, 25. aprila popoldne v Bazovici, mestu spomina na fojbe in na eksodus Italijanov in drugih iz Dalmacije in Istre in ob koncu vojne ali takoj po vojni pobite Italijane in oporečnike komunističnemu sistemu.

Hkrati so politični rituali tudi možnost, da uradna politika z zavestno izbiro ritualnih mest in dogodkov, a tudi z izbiro ustreznih interpretacij odvzame oz. omeji subkulturnim diskurzom in aktivnostim njihovo polje argumentacije. Tako se v zadnjih letih občinske delegacije in župani na Tržaškem, Italijani in Slovenci za 1. november poklonijo žrtvam na vseh straneh, npr. v Bazovici in to tako na mestu, ki opominja na žrtve fojb, kot mestu, kjer so leta 1930 usmrtili štiri člane antifašistične organizacije TIGR (Fikfak 2009). Država, njeni predstavniki zapisujejo in vzdržujejo red, s tem pa sporočajo osnovna vrednostna stališča in smernice, zaradi katerih se lahko tudi drugi, trivialni, zdravorazumski ali subkulturni diskurzi spremenijo (Hayek 2013).

Na te vrste spremembah in odločitvah, torej na zavestnem oblikovanju političnih, vladajočih diskurzov, ki bi onemogočili nadaljnja nasprotovanja in ki naj zbližajo nekoč sprte in sovražne si narode in države, najprej Francijo in Nemčijo, nato pa še druge narode in države, je bila zasnovana tudi zamisel Evrope Jeana Monneta in Roberta Schumana.¹ Impliciten ji je bil poskus, da z uradnim diskurzom vpliva na splošno mnenje in prek njega na subkulturne diskurze, ki v največji meri po-ustvarjajo nelagodja, nasprotovanja in sovraštva med različnimi skupinami.

Vsa ta dinamična razmerja med različnimi vladajočimi, medijskimi, trivialnimi in subkulturnimi diskurzi, med različnimi praksami in materializacijami spomina, a tudi identitete, je moč videti tudi v najjužnejši avstrijski zvezni deželi, Koroški (Moritsch in Bahovec 2000/2001), kjer se je po 1. svetovni vojni, natančneje 10. oktobra 1920, večina nemških in slovensko govorečih prebivalcev odločila za zelen volilni listek Österreich - Avstrija in tako izbrala glavno naslednico avstro-ogrske monarhije za svojo domovino. Glavni razlogi za odločitev velikega števila Slovencev za državo Avstrijo so bili nedvomno gospodarski (prim. Moritsch 2002), saj je bil npr. Celovec naravno gravitacijsko središče širše regije, veliko je k temu pripomogla tudi splošna obljuba in zaveza, da bodo ohranjene jezikovne pravice, skrb za slovensko kulturo. Nedvomno pa bi kazalo premisliti še o nečem, namreč o kategoriji vindišarstva kot elementu nemštvu blizkega slovenskega domačijstva, ki ga je avstrijska propaganda vsaj na jezikovni ravni v preplebiscitnem času tudi najbolj nagovarjala.

Že naslednje leto, 1921, so ritualno praznovali uspeh na plebiscitu (*Volksabstimmung*), ki je ohranil Koroško »svobodno in nerazdeljeno«; vendar je bilo, kakor je to v uradnem sporočilu zapisal dr. Peter Kaiser, današnji koroški deželni glavar, pripadnik avstrijske socialistične stranke, že prvo praznovanje obarvano izrazito nemško, torej ne le protisrbsko, protijugoslovansko, temveč tudi protislovensko.

¹ Gl. http://ec.europa.eu/archives/publications/booklets/eu_documentation/04/txt_en.pdf

Pri pregledu koroškega koledarskega leta, novinarskih poročil in literature (Burz in Pohl 2005) lahko ugotovimo, da je ritualizirani spomin na uspešen plebiscit dogodek, ki ni povezan z običajnim ritualnim koledarjem (velika noč, božič, novo leto, pustne seje). Vsako leto se ga spominjajo v šolah, kjer na ta dan ni pouka, prav tako ne delajo uradi; deželne oblasti polagajo vence pred spomeniki brambovcem in objavljajo uradna sporočila za medije, v deželnem zboru se ga spomnijo s slovesno sejo.² Vse skupaj je navadno slovesnejše kot pri državnem prazniku 26. oktobra (tj. spomin na dan leta 1955, ko so v dunajskem parlamentu sprejeli zakon o avstrijski trajni nevtralnosti). Praznovanja so se v zadnjih desetletjih osredinila na okrogle obletnice, na pet oz. deset let. Pri tem je na delu svojevrstna racionalnost, ekonomija rituala: veliki sprevod po mestu Celovec, središču Koroške, so priredili npr. leta 1995 ob 75-letnici, leta 2000 ob 80-letnici in leta 2010 ob 90-letnici. Naslednji veliki dogodek je napovedan za leto 2020, ob stoletnici plebiscita.

Še za sprevod leta 1995 so poročila pisala o okrog 20.000 udeležencih in stotisočih gledalcih. Leta 2010, ob 90-letnici koroškega plebiscita, ko sem dogodek, tj. *Festumzug* (praznični obhod) oz. prireditev tudi dokumentiral, je bilo navzočih okrog 16.–17.000 aktivnih udeležencev in nejasno število gledalcev in gledalk. Novinarska poročila so pisala o okrog pet do več kot deset tisoč gledalcih; večina njih se je zbrala na ali blizu osrednjega celovškega Novega trga (Neuer Platz), kjer je bila postavljena svečana tribuna in kjer so udeleženci sprevoda defilirali pred izbranimi gosti posvetnih in cerkvenih oblasti, pred avstrijskim predsednikom Heinzem Fischerjem, predsednikom vlade Wernerjem Faymanom, koroškim deželnim glavarjem Gerhardom Dörflerjem, celovškim škofom Aloisom Schwarzem in drugimi. Na sami prireditvi ni bilo zastopnikov slovenskih oblasti, na tribuni pa je bil le en (glede na fotografije) uradni zastopnik (dr. Marjan Sturm) slovenskih strank,³ ki so dejavne na Koroškem, saj druge niso bile povabljene.

Opazovanje dogajanja na mestu samem, televizijski, youtube posnetki ali ogled več kot sedemurnega DVD-ja ponujajo razmeroma uniformno podobo dogodka, ki ga najbolj označujejo barve številnih regionalnih, koroških zastav, med katerimi je tudi nekaj državnih, avstrijskih. Druga barvna značilnost je izrazito rjava tekstura regionalne, »koroške noše«. Govori – vsi le v nemškem jeziku – večinoma priklicujejo in naznanjajo zgodovinsko odločitev za enotno in »nedeljivo« Koroško v mejah stare – nove države Avstrije, glavne naslednice nekdanje Avstro-Ogrske. In tu so vozovi z velikimi panoji, ki v zgodovinskih upodobitvah, skoraj v obliki stripa, uporabljajo ali posnemajo likovni trenutek in rešitve na propagadnem gradivu iz leta 1920. Na kratko prikazujejo zgodovino odločilnih dogodkov

² V tretjem zvezku (Burz in Pohl 2005) zbirke *Kärnten und die nationale Frage* (Karner 2005), ki v petih zvezkih analizira temeljna vprašanja koroške zgodovine, so tematizirani tudi koroški praznični dnevi in rituali.

³ Tako je Slovenska tiskovna agencija (STA) poročala, da Narodni svet koroških Slovencev (NSK) ni bil povabljen k organizaciji prireditev ob obletnici; njen predsednik Valentin Inzko pa je spregovoril na zasedanju v deželnem zboru z željo, da bi Koroška postala prijaznejša manjšini in bolj usmerjena v prihodnost (<http://www.sta.si/en/vest.php?s=a&cid=1556191>).

Slika 1. »Zmaga za domovino. Nobenega Jugoslovana ni več na tleh Koroške. Zveza koroških brambovcev« (foto: J. Fikfak, 10. 10. 2010).

Slika 2. »Koroški Windišarji so se borili in glasovali za Avstrijo. Slovenci so se odločili za SHS-Jugoslavijo. Zveza koroških brambovcev« (foto: J. Fikfak, 10. 10. 2010).

Slika 3. Deželna noša in evropski baloni (foto: J. Fikfak, 10. 10. 2010).

takoj po vojni, med letoma 1918 in 1920, ustvarjajo razlike med »Slovenci« in »vindišarji«;⁴ nazadnje pa se zaokrožijo z zmagoslavjem nemštva na plebiscitu oktobra 1920. Vtisi ob ogledu sprevoda, videodokumentacije, časopisnih sporočil in spletnih forumov kažejo, da je prireditev konstitutivna za podobo dežele; idealnotipsko se s spominsko slovesnostjo, s praznovanjem dogodka koroškost in enotnost dežele postavljata vsakič znova.

Da bi ugotovil osnovno konfiguracijo sprevoda, sem ubral tudi nasprotno pot, torej od začetka sprevoda proti koncu, in vseskozi imel občutek, da je bilo udeležencev precej več kot gledalcev ob cesti. Največ jih je bilo ob koncu sprevoda, pred Novim trgom in na tribunah, ki so bile namenjene le povabljenim. Po pregledu podatkov iz časopisja (*Kleine Zeitung*, *Kärntner Zeitung* idr.) sklepam, da je bilo na praznovanju plebiscita približno 20.–25.000 ljudi, vsekakor manj kakor na pogrebnih slovesnostih za deželnega glavarja, dr. Jörga Haiderja (nad 30.000). Že to razmerje med množico aktivnih udeležencev na eni in gledalcev na drugi strani priča o tem, da je sprevod namenjen samopredstavitvi, da gre za ritual, v katerem tako udeleženci kot tudi gledalci, med katerimi so bili številni tudi v regionalni, rjavi noši ali dirndlu, reafirmirajo svojo podobo. A ne le to, udeleženci sami so na javnem prostoru pred očmi najširše, praviloma avstrijske javnosti, in posvečenih predstavnikov državnega in cerkvenega vrha, materializacija Koroške. Celotno koroško prebivalstvo

⁴ O fenomenu vindišarstva je dobro primerjati stališči zgodovinarja Andreasa Moritscha (Moritsch b. n. l.; 1991) in etnologa dr. Bertla Petreia (1986; 1995), sam se je namreč imel za potomca vindišarjev.

zastopa 5–6 % udeležencev, ki s pohodom po koroškem glavnem mestu (Klagenfurt) ali tudi s samo navzočnostjo pri dogodku znova definirajo horizont koroškega kronotopa, znova reafirmirajo tudi željeno podobo sveta in pri tem obnovijo koroško identiteto.

Seveda je primerno vprašanje, kdo in kako se samopredstavlja na teh svetih, središčnih mestih koroškega glavnega mesta. Do katere mere ritualno vedenje in ravnanje vključujeta evropsko, državno (avstrijsko), etnično (nemško ali slovensko) ali regionalno (koroško) sebstvo ter do katere mere potrebuje in ustvarja različnega Drugega, da bi »koroškost« lahko dokončno vzpostavila, torej koliko pri tem potrebujeta oz. izrabljata bodisi avtohtono etnično skupnost, Slovence, bodisi tuje priseljence, npr. Čečene.

Če pri tem upoštevamo specifični položaj na Koroškem, z vprašanjem dvojezičnih tabel, šolskega pouka, uradnega jezika idr., torej osnovnega razmerja med večinsko nemško in slovensko manjšinsko skupnostjo, je pomembno vprašanje o različnih strukturacijah splošnega in v tem primeru ritualnega diskurza na »nemški« in »slovenski« strani? Kako in kje je (bilo) mogoče internalizirati koroško-nemško uprizoritev, ki dojema in poustvarja lastno zgodovino kot najjužnejšo nemško mejo, kot branik med lastno, nemško kulturo in tujimi, čudnimi Slovani, ali na drugi strani slovensko realno in mitološko samodojemanje, ki vključuje vse podobe Koroške kot zgodovinskega jedra Slovencev in hkrati najsevernejše meje slovenstva.

V vsakem primeru so te podobe in sporočila, ki jih posreduje in obnavlja tudi praznični dogodek, ritualna praksa prazničnega sprevoda (*Festzug*), postale za ljudi resnične, besede so postale reči (Austin 1990). Pretekli dogodki in spomini, sledi duha so materializirani (Oevermann 2001) ne le v obliki njihovega predstavljanja pred najpomembnejšimi predstavniki državne in regionalne oblasti ter cerkve; so del žive diskusije na spletnih forumih in v vsakdanjem življenju ter vplivajo na resnične odločitve o tem, kaj in kako naj bo internaliziran spomin v šoli, skupnosti ali npr. muzeju. Prostori, kjer se odvijajo ritualne prakse, so resnične reprezentacije, so prostori metonimičnih metafor, ki simbolizirajo enotnost, podkrepjeni so z rdeče-rumenimi zastavami in na sinestetičen način, skupaj z glasbo in strumno, skoraj vojaško samopredstavitvijo, pomenijo in obnavljajo tudi odločenost ostati privrženi nemštvu.

ZASLEDOVANJE SPREMEMB

A tak je pravzaprav le prvi, sicer še vedno dominantni pogled. Že leto 1995 s slovenskim govorom v deželnem zboru je prineslo prvo rahlo cezuro v ustaljeno podobo, leto 2010 pa je nakazalo spremembo v scenariju samopredstavitve: v prazničnem sprevodu so bili predstavniki naselij, ki so nosili dvojezične, nemške in slovenske napise. Razloge seveda najdemo tako na ravni političnih diskurzov, spremenjenih razmerij med glavnimi akterji na Koroškem po nenadni smrti deželnega glavarja dr. Jörga Haiderja, kakor tudi v sami naravi ritualnih praks, materializacij političnih diskurzov, ki so nenehno predmet pogajanj, so nenehno »v

krizi«. Pri tem se lahko opiram tako na delo Anslema Straussa o stalnem spreminjanju akcije (Strauss 1993) kot na Ulricha Oevermanna (2001) intepretacijo filozofije krize, kakor jo razume Charles Sanders Peirce, namreč, da sta kriza in rutina najpomembnejša in najznačilnejša dela človeškega življenja. Zaradi njune sekvenčne narave so rutinirane, ritualizirane prakse vedno na preskušnji, so stalno del pogajanj med različnimi stranmi, akterji. Tako se je na eni strani potrebno vprašati, kdo oblikuje diskurze in poustvarja prakse, na drugi pa, kje v tem dogodku so tako strukturacije splošnih diskurzov kot niše, premiki, ki so ali so bili značilni in pomembni za udeležence same in so hkrati nevidni občinstvu ali širši javnosti. Kakšno je razmerje med različnimi diskurzi in njihov odmev v javnosti?

Gre za vprašanje, kdo se lahko predstavi, kdo je vključen in kdo izključen iz dogodka? Kdo lahko sodeluje v igri samopredstavitve in oblikovanja identitete? Natančneje, na katerih ravneh gre za tako izključitev Drugega kot samoizključitev in na katerih za vključitev Drugega in samovključitev. Kako in koliko so te izključitve ali samovključitve sestavni del ne-uspešnih habituacijskih procedur? Sporno je lahko tako mesto rituala kot tudi ritual sam. Če za izhodišče vzamemo in razširimo definicijo udeležencev v dogodku, ki jo je uporabil Helge Gerndt (1976), je mogoče govoriti o vodjih, organizatorjih, udeležencih, opazovalcih, mimoidočih, ignorantih, nasprotnikih in izključenih.

V tem okviru je podoba dogodka na Koroškem zelo diferencirana. Nemški, deželi Koroški zvesti pripadniki konservativnih strank se pogosto udeležujejo komemoracij brambovcov in političnih strank, prej npr. stranke Jörga Haiderja. Na drugi strani so Slovenci, tako potomci tistih, ki so glasovali za Jugoslavijo, kot tistih, ki so glasovali za Avstrijo in ugotovili neresničnost obljub, praviloma ta dan ignorirali in se, npr., zaposlovali s kmečkimi opravili. Da se podoba spreminja, pa kažejo dogodki leta 2010, ko so se nekateri, sicer z velikimi zadržki, udeležili prazničnega sprevoda po Celovcu; skupina iz Bistrice je pred državnimi, deželnimi in cerkvenimi oblastmi tudi zapela slovensko pesem v narečju. Prav tako je bila podoba sprevoda in glavnih udeležencev spremenjena, saj k organizaciji niso povabili koroškega Heimatdiensta in njegovega vodjo, dr. Josefa Feldnerja, ki je takrat že sodeloval v konsenzni skupini skupaj z dr. Marjanom Sturmom, dr. Stefanom Karnerjem, Heinzem Stritzlom in Bernardom Sadovnikom.⁵

POSTER – ISTO IN RAZLIČNO

Po razpadu avstro-ogrskega imperija na več držav leta 1920 so postale avstrijske meje eden glavnih problemov tako z Italijo kot z državo Srbov, Hrvatov in Slovencev. Italijani so zahtevali in dobili južno Tirolsko in dolino okrog Trbiža. Na Koroškem je bil plebiscit, na

⁵ Člani konsenzne skupine si prizadevajo za dialog med različnimi stranmi na Koroškem, posebej med slovensko in nemško jezikovno skupnostjo. Skupina je bila že večkrat odlikovana tako vAvstriji kot Evropi (<http://www.kleinezeitung.at/kaernten/3104293/vierte-auszeichnung-fuer-konsensgruppe-story>).

katerem so se lahko prebivalci odločali za Avstrijo ali državo SHS. Večina in med njimi pomemben, tudi odločilni del Slovencev je glasoval za Avstrijo. Razlogi za tako odločitev so bili različni, nekateri med njimi ekonomski, nekateri povezani s pritiskom, tematizirani so bili različno. V tem primeru gre za vprašanje, kako so bile te odločitve razložene in predstavljene na uradnem posterju in na sami prireditvi, svečanem sprevedu po mestu.

Program, zapisan na posterju, kaže na kronološki vrstni red praznovanj, dogodkov, na nek način je tudi seznam udeležencev, ki imajo pravico in dolžnost predstavljati določene plasti in interese prebivalstva. Dve točki na tem posterju je treba posebej omeniti in tematizirati. Na desni je nagovor takratnega koroškega deželnega glavarja Gerharda Dörflerja iz stranke Bündnis Zukunft Österreich (BZÖ) – nasledil je dr. Joerga Haiderja, ki se je smrtno ponesrečil pred samim Celovcem. Ceremonialni mojster, kakor bi ga poimenoval Harald Wydra (2009), je v nagovoru predstavil uradni, politični pogled na dogodke pred 90. leti.

Koroška se približuje 90-letnici plebiscita z geslom »Včeraj, danes, jutri«. Na podlagi skupne zgodovine velja skupaj oblikovati prihodnost. Pred 90. leti so Korošci izbrali jasno rešitev za nerazdeljeni obstoj, bivanje v domovini znotraj Avstrije. Opredelitev za enotnost Koroške ni bila le zmaga demokracije, bil je jasen NE, zavrnitev nacionalizmov, ki so takrat prevladovali v Evropi, saj so tako nemško kot slovensko kot tudi vindišarsko govoreči Korošci skupaj glasovali za novo Avstrijo in proti veliko srbski državi.⁶

Nagovor izraža skoraj vsa bistvena vprašanja, problem in podobe sprevoda ob okroglih obletnicah plebiscita. Sam v sebi je nekoherenten, razdeljen med državnostjo, narodom in etničnostjo. V besedilu je še en element, ki nadaljuje z ločevanjem Slovencev in Korošcev. Uporablja denotat *vindiš* (*windisch*) za prebivalce, ki so nekje vmes, še ne Nemci in ne več Slovenci, a na poti k pravi nemškosti. Na ravni nagovora in tudi samopredstavitve vindišarjev (*windisch.at*) lahko razbiramo dve strategiji. Prvo vsiljuje dominantni konservativni diskurz, zbran predvsem okrog svobodnjaške stranke, njen cilj je zmanjšati pomen slovenskega jezikovnega okolja in kulture na Koroškem; s to strategijo tudi skuša razvrednotiti pričakovanja in zahteve najvidnejših predstavnikov slovenske skupnosti na eni in slovenske države na drugi strani. Druga strategija je značilnost številnih pripadnikov slovenske skupnosti, katerih starši, stari starši, so govorili slovensko narečje, a niso hodili v šole in v slovenskem jeziku niso znali pisati. Najprepričljivejši primer te posebne identifikacije je Bertl Petrei, narodopisec, etnolog, ki o tem piše v svojem življenjepisju Kokorole (Petrei 1986) in na spletnem forumu *windische.at* (Petrei 1995). Kako usidrana je zavest o vindišarstvu

⁶ V izvorniku: *Kärnten begeht das stolze Jubiläum „90 Jahre Volksabstimmung“ unter dem Motto „Gestern – Heute – Morgen“. Auf dem Fundament der gemeinsamen Geschichte gilt es, gemeinsam die Zukunft zu gestalten. Vor 90 Jahren hat die Kärntner Bevölkerung eine klare Entscheidung für den ungeteilten Verbleib ihrer Heimat bei Österreich getroffen. Das Bekenntnis zur Einheit Kärntens war nicht nur ein Sieg der Demokratie, sondern auch eine klare Absage an den damals in Europa vorherrschenden Nationalismus, weil deutsch- und slowenischsprachige ebenso wie windische Kärntner gemeinsam für das neue Österreich und gegen den großserbischen SHS-Staat stimmten.*

kot posebni obliki pripadnosti in tudi jezikovni (ne)kompetenci, priča izjava enega od intelektualcev v muzejskih krogih, ki z vindiš opredeljuje prebivalce, ki govorijo nekakšen slovenski jezik, a niso zmožni pisati slovensko. Posebej pa je zanimiv še en element, ki govori o demokratičnosti odločanja in borbi proti nacionalizmom. Ko deželni glavar uporabi sintagmi »zmaga demokracije« in »zavrnitev nacionalizmov«, se opira na današnje diskurze, današnje dihotomije. S sintagmo »velikosrbski državi« pa ustvarja podobe Drugega, velike Srbije, nesprejemljive kulture, nedemokratičnosti in nacionalizma, podobe, ki jo najbolje predstavlja srbski vojak na razstavi v koroškem deželnem muzeju, vojak, ki si želi prisvojiti, zasesti vse koroško ozemlje. Z rabo današnjih diskurzov tako izvede preskok, potreben, da spregleda nacionalizme, ki so vodili v germanizacijo same Koroške.

Podoba razmerij med skupnostmi in jeziki na Koroškem je razvidna na uradnem posterju tudi na levi strani.⁷ Za analizo je posebej zanimiva reprezentacija ne-nemškega prebivalstva, ki je odločilo in glasovalo za Avstrijo in tako omogočilo tudi praznovanje plebiscita leta 2010.

Nenemški volilci so predstavljeni in vključeni v program dvakrat, enkrat v programu, ki ga je 2. oktobra organizirala cerkev s celovškim škofom,⁸ drugič pa 9. oktobra, na dan pred samo obletnico, ko se izbranci in povabljeni zberejo v dvorani deželnih grbov. Najdemo jih opisane z izrazom *Einbindung der slow. Volksgruppe* (Vključitev slov. narodne skupnosti). A še pred analizo dejstva, kako in s kom je bila v spored vključena in predstavljena slovenska etnična skupnost, je treba premisliti definicijo, izraženo in objavljeno v uradni samopredstavitvi dežele in deželnega glavarja, kakor se kaže v sporedu spominske slovesnosti. Če uradni poster prikazuje bolj ali manj vidno in očitno politično prakso in če določa in hkrati odseva tudi prevladujoči politični deželni diskurz, v kakšnem obsegu in okviru je ta etnična skupnost predstavljena na posterju? Kaj pomeni »vključitev slov. etnične skupine«? Ali to pomeni, da uradni politiki ne vedo, kako in kdo bo predstavljal to skupnost, ali da bo govorec določen, izbran v zadnjem trenutku, ali si ga bo glede na željeni učinek izbral zastopnik vladajočega diskurza, ali pa je skupnost tako razdeljena, da nima resničnega, enoglasno izbranega predstavnika? Analiza posterja in primerjava z drugimi akterji kaže,

⁷ 8. Oktober

13.00 Uhr Festsitzung des Kärntner Landtages im Großen Wappensaal des Landhauses

15.00 Uhr Festakt zum Jubiläum im Großen Wappensaal des Landhauses mit Reden des Herrn Bundespräsidenten, des Herrn Bundeskanzlers und des Herrn Landeshauptmannes, musikalische Umrahmung durch zwei Jugendchöre (deutsch und slow.), Einbindung der slow. Volksgruppe (ORF-Direktübertragung)

9. Oktober

9.30 Uhr Abstimmungsgedenkfeier beim Ehrenmal auf dem Soldatenfriedhof in Annabichl

11.00 Uhr 10.-Oktober-Feier des Landes Kärnten im Landhaushof – Stätte der Kärntner Einheit

14.00 Uhr Kranzniederlegungen an den Gräbern von Landesverweser Dr. Arthur Lemisch (Dreifaltigkeit bei St. Veit/Glan), Dr. Martin Wutte (Obermühlbach bei St. Veit/Glan) und Obstlt. Ludwig Hülgerth (Schloss Rottenstein).

⁸ 2. Oktober 17 Uhr - „Gemeinsam für Kärnten/Skupno za Koroško“: ein Fest der Kulturen und des Glaubens/Praznik kultur in vere mit Bischof Dr. Alois Schwarz im Dom zu Klagenfurt

da imajo vsi, razen slovenske etnične skupnosti, določene govorce in tudi določen način samopredstavitve. Tako kakor so bili nepoimensko napovedani predsednik države, vlade in deželni glavar, bi bil lahko tudi predstavnik slovenske etnične skupnosti. Resnični (mogoče celo nehoteni, neželjeni) učinek, ki ga proizvede stališče *Einbindung der slow. Volksgruppe* z okrajšanim *slowenischen* v *slow.* je anonimizirajoča strategija in praksa, v kateri je oblikovalec dominantnega diskurza tudi orkestrator dogodka. V tem primeru je organizator dogodka deželna vlada, deželni vladar, ki hkrati priznavata manjšini pravico do izraza in omejujeta in ožita njeno priznanje v natančno predvideni kronotop – kako, kje, kako dolgo se lahko predstavi v uradni ritualni praksi.

»Vključitev slov. etnične skupnosti« se je resnično zgodila s pritegnitvijo dr. Valentina Inzka, predsednika Narodnega sveta koroških Slovencev, ki je bil v tem času tudi visoki predstavnik Evropske unije v Bosni in Hercegovini in po petnajstih letih prvi slovenski govorci v dvorani deželnih grbov. Leta 1995 je tu govoril njegov oče. Kaj se je zgodilo z govorom? Namesto tega, kar bi moralo biti kratka in marginalna samopredstavitve slovenske skupnosti, torej kakih pet do sedem minut, torej kakih 5–7 % dveurne slavnostne seje v deželnem zboru, je diplomat dr. Valentin Inzko, v tistem trenutku najvidnejši slovensko govoreči predstavnik, ki mu je mesto odstopil dr. Marjan Sturm, uporabil priložnost in v 45 minutnem govoru⁹ zarisal enega najtemeljitejših zgodovinskih pregledov slovensko-nemške zgodovine na Koroškem z osrednjim sporočilom, kako je prav slovenska skupnost prispevala k nerazdeljeni in enotni Koroški. Hkrati je kakor nihče pred njim in po njem skiciral vizijo koroške prihodnosti, v kateri bosta obe etnični skupnosti živeli skupaj, se spoštovali in omogočali mladim prihodnost. Iz pogovorov s konservativnejšimi koroškimi intelektualci je bilo očitno, da je dr. Inzko prekršil dogovor in pravilo samoomejujoče perspektive, navadno povezane s slovenskimi samopredstavitvami; dovolil si je bistveno prekoračiti kronotop, ki ga slovenski skupnosti določa dominantni diskurz.

O razmerjih pri praznovanju plebiscita priča tudi jezikovna podoba posterjev, oglasov, idr. Po dosegljivih podatkih je bil slovenski jezik uporabljen le v dveh primerih: v slovenskem jeziku je natisnjeno besedilo dr. Inzka in dvojezično so se predstavile nekatere vasi. Vse drugo, kar je financirala deželna vlada, npr. uradni poster, oglasi itn., je bilo objavljeno v nemškem jeziku.

Tretji položaj so bili uradni govori na sami prireditvi, na prazničnem sprevedu. Med temi ni bilo slovenskega govornika, vsi govori so bili nemški. Edini, ki si je dovolil odpreti prostor tudi za drugi jezik na Koroškem, je bil predsednik avstrijske države dr. Heinz Fischer, ki je spregovoril tri stavke najprej v nemščini, nato v približnem slovenskem prevodu. Šlo je za uvodni pozdrav, nagovor, ki je kontekstualiziral dogodek in nakazal, da na Koroškem živita dve jezikovni skupnosti; drugi del je bil povezan s takrat osrednjim problemom na Koroškem, tj. dvojezičnimi tablami; za slovo pa je izrazil želje o dobri in mirni prihodnosti:

⁹ Govor je objavljen dvojezično, in sicer na <http://issuu.com/nedelja/docs/inzko>. Med poročili o govoru gl. ORF *Festlicher Auftakt im Jubiläumsreigen*. Klagenfurt ORF 8. 10. 2010 (<http://ktnv1.orf.at/stories/474845>).

*Werte Festgäste! Liebe Kärntnerinnen und Kärntner!
 Cenjeni Častni Gosti! Drage Korošice in Korošci ! /.../
 „Die Zeit ist reif“. (Čas je zrel) habe ich schon im Juli in meiner Antrittsrede
 als wiedergewählter Bundespräsident gesagt.¹⁰
 Ich wünsche dem Bundesland Kärnten und allen Menschen, die hier ihr
 Zuhause haben, eine gute und friedliche Zukunft.
 Deželi Koroški želim dobro in mirno prihodnost.*

Vendar je bil tako kakor že po izvolitvi za predsednika države tudi tu, na samem prazničnem sprevedu, v njegovem govoru najpomembnejši in tudi najbolj citiran stavek: *Čas je zrel*.

Sama po sebi ta izjava odpira in izraža najmanj dve ravni približevanja resničnosti etnične skupnosti v okviru ritualne prakse. Etnično skupnost, manjšino (*Minderheit*) definira kot pomemben problem, vprašanje; v tem okviru še posebej poudarja dvojezične napise na krajevnih tablah, ki so povezani z manjšino. Vendar se izjava »Čas je zrel« ne nanaša na celovito rešitev problematike manjšine, temveč samo na del, na partikularnost. Hkrati pa je ta izjava funkcionalna na drugi ravni, na ravni avstrijske države: v obzoru diskurza, ki ga sporoča predsednik, pomenijo postavljeni dvojezični napisi rešitev totalnosti, tj. rešitev avstrijske državne pogodbe. Tako bi z napisi po mnenju uradnega avstrijskega-dunajskega diskurza izpolnili najkritičnejši in, kakor pravi Stefan Karner,¹¹ ohlapno definiran 7. člen pogodbe, na podlagi katere je bila konstituirana avstrijska država; s tem bi bil tudi onemogočil akcije, podobne tisti, s katero je npr. Rudi Vouk, v središče diskurzov na Koroškem postavil manjšino in s katero so postali žarišče manjšinskega vprašanja krajevni napisi.

Ker so bile 10. oktobra 2010 to edine uradno izgovorjene slovenske besede, so govor posebej intonirale, ko so pokazale na enega najaktualnejših problemov na Koroškem. V zelo preiščenem in glede na koroške razmere razmeroma ustrezno uravnoteženem govoru, v katerem si zamišlja, kakšno naj bi bilo praznovanje plebiscita leta 2020, ob stoletnici, ko naj bi praznovali skupaj Avstrijci in Slovenci, predsednik avstrijske države dr. Heinz Fischer hkrati poenostavi in zameji diskurz o položaju Slovencev in slovenske skupnosti na Koroškem. V govoru je vsa tematika 7. člena avstrijske pogodbe skrčena na vprašanje dvojezičnih tabel.

Hkrati pa so te edine slovenske besede pokazale še na eno ambivalenco o vprašanjih na Koroškem, kakršne so značilne za percepcijo in recepcijo slovenske etnične skupnosti: ne gre le za razmerje med partikularno in celovito rešitvijo, temveč tudi za konstituiranje »večinske« oz. »manjšinske« perspektive.

Problem prepleta lokalnih oz. regionalnih, državnih in medijskih diskurzov ter večinske perspektive se je pokazal npr. v televizijski oddaji o dvojezičnih tablah, kjer je med šestimi

¹⁰ O tem piše npr. celovški *Kleine Zeitung* 8. 7. 2010 (<http://www.kleinezeitung.at/nachrichten/politik/2396935/heinz-fischer-bundespraesident-zum-zweiten-mal-angelobt.story>).

¹¹ Drugi program avstrijske televizije je 6. 10. 2010 predvajal dokumentacijo Petra Liske o dogajanju na Koroškem v 20. stoletju v oddaji »Menschen & Mächte spezial«.

govorci,¹² ki so govorili o slovenski etnični manjšini, le Valentin Inzko predstavljal pogled, ki zahteva temeljitejše priznanje slovenske etnične skupnosti, tudi z dvojezičnimi tablam. Nasproti ni imel le pet govorcev, temveč tudi splošni avstrijski avditorij, v katerem so tudi predstavniki države sprejemali zahteve lokalnih in deželnih oblasti. V takem položaju se je skoraj nemogoče izogniti pripisu oz. označevanju za grešnega kozla, saj je vsako stališče, drugačno od dominantnega, že vnaprej obsojeno oz. označeno za zdrabaharsko.

Naslednji problem, najopaznejši v pogovorih z dr. Josefom Feldnerjem, predsednikom Heimatdiensta, nekaterimi intelektualci in zgodovinarji iz različnih koroških deželnih ustanov, je povezan z večkrat izraženim mnenjem, kako velikodušna je in naj bo nemška večina do slovenske manjšine. Najdoločnejše je tu Feldnerjevo stališče, ki ga izraža v konsenzni skupini: »Z našo 97 % večino si lahko dovolimo, da smo velikodušni in se malenkostno ne lepimo na črko zakona.«¹³ Ta Feldnerjeva velikodušnost je na eni strani izraz skoraj 100 % večine, na drugi pa je utemeljena na pričakovanju, da bo tudi slovenska država pokazala velikodušnost in priznala temeljna pravice avtohtonim Nemcem.¹⁴

Josef Feldner je v intervjuju¹⁵ povedal in ponovil na televiziji, da je članov »našega koroškega 'Heimatdiensta'¹⁶ več kot deklariranih Slovencev, zato se nimamo česa bati«. »Velikodušna« drža potrjuje regionalna hierarhična in etnična strukturiranja, govori o razdelitvi moči in tudi o tem, kdo je gospodar v regiji in kdo določa, kaj sme in česa ne sme storiti pripadnik manjšine.

Govor Valentina Inzka, dvojezični napisi na samopredstavitvenih tablah nekaterih naselij na Koroškem in besede predsednika avstrijske države so implicitno odprle nišo v ustaljene podobe uprizarjanja pripadnosti deželi Koroški in Avstriji, odprle možnost za drugačne prakse političnega praznovanja rituala.

¹² V oddaji "Im Zentrum" na ORF2 se je 10. 4. 2011 voditeljica Ingrid Thurner pogovarjala o krajevnih napisih z dr. Josefom Ostermayerjem, državnim sekretarjem v kanclerskem zveznem uradu, Gerhardom Dörflerjem, koroškim deželnim glavarjem, Valentinom Inzkom, predsedujočim Narodnemu svetu koroških Slovencev, Josefom Feldnerjem, načelnikom koroškega Heimatdiensta, in Antonio Gössinger, novinarko celovške *Kleine Zeitung* (<http://www.be24.at/blog/entry/657253>). Pri tem je zanimivo, da so poročevalci ohranili doktorski naziv juristu Ostermayerju, juristoma Inzku in Feldnerju pa so ga odvzeli.

¹³ V izvirniku: *Mit unserer 97%igen Mehrheit können wir es uns leisten, großzügig zu sein und nicht kleinlich auf dem Buchstaben des Gesetzes zu kleben*. Statement Informations- und Diskussionsveranstaltung. St. Michael ob Bleiburg/Šmihel nad Pliberkom, 22. Juli 2010 von Josef Feldner, Obmann Kärntner Heimatdienst (http://www.zeitdokument.at/ztdok/b_txzz02.html).

¹⁴ V izvirniku: *Bei Großzügigkeit gegenüber unserer kleinen slowenischen Volksgruppe dürfen wir umso berechtigter auch vom Nachbarstaat Slowenien Großzügigkeit erwarten gegenüber der heute nur mehr wenige Tausend Personen umfassenden autochthonen deutschen Volksgruppe und die endliche Zuerkennung von Basisrechten verlangen*. (http://www.zeitdokument.at/ztdok/b_txzz02.html)

¹⁵ Gl. 13. op.

¹⁶ O številu članov, pripadnikov Heimatdiensta, so ocene različne (med 15. in 20.000), celo pri samem Feldnerju. Nekaj lahko o tem sklepamo po številu glasovnic (5000), ko so Feldnerja ponovno izvolili za predsednika; po navedbi v časopisu *Kleine Zeitung* 14. 9. 2012 ob sliki – 100 članov in 10.000 pripadnikov (Förderer).

Slika 4. Glavni organizator dogodka Franc Wakounig, predsednik deželnega sodišča dr. Bernd Lutschounig in glavni tožilec dr. Mirko Borotschnik (foto: J. Fikfak, 2013).

Slika 5. Dijaki obeh gimnazij v Celovcu, slovenske in nemške, snemajo avstrijsko zastavo s spomin-ske stele pred stavbo deželnega sodišča v Celovcu (foto: J. Fikfak, 2013).

Te možnosti in potrebe po drugačnem praznovanju pa so leta 2010 načeli in odprli tudi sami udeleženci s kritiko slabe organizacije, slabe oskrbe, dolgega čakanja na sprevod. Težave z organizacijo je v osrednjem koroškem časniku *Kleine Zeitung* tematizirala Andrea Bergmann, ki je glavnega organizatorja Horsta Moserja povprašala o tem, ali ima glede na nekaj tisoč gledalcev sploh smisel organizirati praznični sprevod,¹⁷ konkretnjšo kritiko pa so zapisali sami udeleženci v sprevodu, sicer anonimizirani pisci, v komentarjih na njen članek.

PODOBE ODPORA – OD DEMONSTRACIJ DO KOMEMORACIJ

Vsi koncepti in prakse, predstavljene ob praznovanju koroškega plebiscita, še posebej pa rituali, ki jih izvajajo člani *Ulrichsberg Burschenschaft*, so sporni za člane manjših, alternativnih skupin, ki so se v zadnjih letih zbrale predvsem ob konceptih *Aufklären* (razjasnevanja) in *Erinnern* (spominjanja). In ob tem so se oblikovale različne prakse.

Med njimi je ena povezana neposredno s praznovanjem plebiscita, in sicer v samem Celovcu. Tako so se 9. oktobra 2010, torej na predvečer glavnega prazničnega sprevoda po Celovcu, zgodile antifašistične demonstracije, v katerih so sodelovali predvsem mlajši. Protestniki so nasprotovali nacionalističnim, nemškimi vsebinam praznovanja plebiscita, ki izključujejo drugega, drugačnega, ne le slovensko, temveč tudi priseljene prebivalce.¹⁸

Druge prakse so praviloma povezane s spominjanjem na žrtve nacističnega in fašističnega nasilja, tako v taborišču Ljubelj kakor tudi v Celovcu. Spodbudili in organizirali jih niso niti z deželnega niti državnega vrha, pobude zanje so prišle od posameznikov, npr. dr. Petra Gstettnerja, Franca Wakouniga, Hansa Haiderja (v Beljaku), in društev, ki so jim ali jim pripadajo. Spominjanja na taboriščne žrtve v Ljubelju, podružnici Mauthausna, se najprej na avstrijski nato na slovenski strani udeležujejo tudi nekdanji taboriščniki.

Drugo je praksa, ki ima že v samem scenariju in koreografiji ritualne zasnove, je t. i. *Schweigemarsch* ali *Gedenk-Gehen*¹⁹ ali Spominska hoja«. Organizirajo jo od leta 2008 vsako leto zadnji teden v aprilu. Pohod spominja na žrtve antifašističnega, antinacističnega boja v letih 1941–1945, ki so jih na posebnih sodiščih, predvsem pod vodstvom »krvavega« sodnika dr. Rolanda Freislerja obsodili na smrt z obešanjem ali obglavljenjem (Baum 2011). Sodbe so bile izvršene še v zadnjih mesecih, tik pred koncem vojne. Posebej velja omeniti nesorazmerno veliko število obsojenih in usmrčenih žensk in eksemplaričnost njihove usmrtnitve. Tako so npr. samo v zadnjem procesu januarja 1945 na osnovi sodb obesili šest moških in obglavili pet žensk.

¹⁷ Na vprašanje novinarka *Kleine Zeitung* Andree Bergmann: *Ob es in Anbetracht der wenigen tausend Zuschauer entlang der Umzugsstrecke überhaupt noch einen Festumzug geben soll?* je glavni organizator Horst odvrnil: *Das entscheidet die Politik* (<http://www.kleinezeitung.at/kaernten/volksabstimmung/2513597/zorn-kritik-nach-dem-festumzug.story#forummain>).

¹⁸ Dogodek je posnel koroški dnevnik *Kleine Zeitung*, gl. <http://www.youtube.com/watch?v=OfIEiplaw2Q>.

¹⁹ Poimenovanje se je spreminjalo. Nazadnje, 2013, je obveljalo poimenovanje *Gedenk-Gehen* oz. Spominska hoja (ustna informacija Franc Wakounig).

Ritualna praksa, katere pobudnik je bil Franc Wakounig in ki jo je začelo društvo Memorial Kaernten/Koroška, vsako leto definira nekatere nove vsebine (leta 2013 postavitve spominske stele (plošče) pred sodiščem z imeni vseh umorjenih pripadnikov antinacističnega gibanja) in hkrati ohranja nekatere temeljne značilnosti, npr. hojo, govore, navzočnost duhovnika idr. Ritualna praksa je pomembna in povedna zanimiva tudi zato, ker se v njej ali prek nje razbira odnos tudi do slovenske etnične skupnosti, saj so bile skoraj vse smrtne žrtve nacističnega nasilja oz. režima prav iz slovenske skupnosti.

Leta 2008, prvo leto, še za časa dr. Jörga Haiderja, je bila praksa sporna; zahtevala je posebno odobritev deželne vlade, odobrena je bila šele po grožnji z navzočnostjo vseh pomembnih medijev.²⁰ Leta 2011, ko sem prakso spremljal, je bila omenjena v koroškem časniku *Kleine Zeitung* in na avstrijski državni televiziji ORF. Na nekdanjem sedežu gestapa, od koder so na sodišče in v smrt odvedli zapornike, je bil med govorniki tudi takratni (drugi) namestnik deželnega glavarja, dr. Peter Kaiser, sicer zastopnik socialdemokratske stranke v deželnem zboru.

Vendar je ta ritualna praksa šele letos (2013) dobila uraden status; to je povezano z marčevskimi volitvami in menjavami v deželni vladi, v kateri so zgubile primat desničarske, predvsem svobodnjaška stranka, predvsem zaradi afere Hypo Bank, a tudi drugih afer. S tem se je na simbolični ravni spremenilo tudi razmerje do obeh deželnih jezikov. Dr. Peter Kaiser je ob izvolitvi za deželnega glavarja doslej najizraziteje in največkrat spregovoril v slovenskem jeziku, prav tako je tudi zastopnica slovenske etnične skupnosti spregovorila v obeh jezikih.

Na prireditvi 2013 sta spregovorila sodnik celovškega sodišča dr. Bernd Lutschounig in glavni tožilec dr. Mirko Borotschnik, Slovenec pa je spregovoril o takratnem nasilju nad slovensko skupnostjo in pripadniki vseh, ki so se borili proti nacizmu.²¹ O svojevrstnem uradnem priznavanju in razčiščevanju preteklosti priča tudi dejstvo, da je spominsko stelo sofinanciral urad deželnega svetnika Wolfganga Waldnerja.²²

Te vrste ritualne prakse je mogoče šteti med nove poskuse, podobne tistim, ki jih organizirata npr. skupina Concordia et Pax na Goriškem (prim. Fikfak 2009) ali skupina Errinnern v Beljaku,²³ ali skupina Aktionskomitee Mauthausen, pri kateri dr. Peter Gstettner organizira podoben spored, spominjanje na taboriščnike na avstrijski strani Ljubelja. Ritualno je že samo srečanje, vsebine pa so komemorativne, spominjanje na mrtve, obsojene, na žrtve; za te skupine je odločilno sporočilo, reči *ne* nacizmu, nasilju nad

²⁰ Ustna informacija F. Wakounig.

²¹ O tem gl. več v zapisu na straneh deželne vlade, posvečene vprašanju kulture (<http://www.bruecke.ktn.gv.at/?siid=6&pagetype=detail&arid=40830&root=>).

²² Prizadevanja in vlogo koroškega deželnega svetnika Wolfganga Waldnerja, odgovornega za financiranje kulturnih projektov je omenil tudi koroški *Kleine Zeitung* (<http://www.kleinezeitung.at/kaernten/klagenfurt/klagenfurt/3296339/gericht-ort-des-gedenkens.story>).

²³ Hans Haider, idejni vodja skupine, jo podrobneje predstavlja na spletnih straneh: <http://www.net4you.com/haiderftp/ueber/index.html>.

drugačnimi. Občinstvo, udeleženci pa so na eni strani sami prizadeti, npr. taboriščniki, otroci staršev ali sorodniki usmrčenih, ob njih pa tudi tisti, ki se zavzemajo za drugačnost in za (samo)refleksijo preteklosti.

V medijskih diskurzih so te ritualne prakse še obrobnega pomena, avstrijska državna televizija jih je uvrstila med novice o manjšini, torej niti ne na raven dogodkov deželne pomena. Prav tako je koroški dnevnik *Kleine Zeitung* sicer 25. aprila naznanil dogodek (29. aprila), a ga naslednji dan (30. aprila) ni komentiral. Edini odmev v Sloveniji pa je dogodek doživel v reportaži Borisa Jaušovca v *Večeru*.²⁴

Hkrati je mogoče reči, da sta se tako produkcija kot recepcija in percepcija te ritualne prakse spreminjala. Glede na odmeve v širši javnosti je vidno, da postaja *Gedenk-Gehen!* Spominska hoja ena od značilnih ritualnih praks v Celovcu in da s pritegnitvijo več strani, predvsem pa s postavitvijo v širše obzorje premisleka, posebej nacifašističnega nasilja in vloge Avstrije pri njem, presega horizont slovenske etnične skupnosti. Raziskava ritualnih praks kaže, da so spremembe sestavni del diskurzov, ki vedno bolj, tudi pod vplivom vladajočih struktur na ravni deželne vlade, ustavnega sodišča ali države, s samorefleksijo vplivajo tudi na spremembe v zaznavi.

Zgodbe o ritualnih praksah so tako zgodbe o ritualizaciji in stalnem pogajanju in sekvenčnosti, rutini v krizi, odpiranju novega prostora za odločitve, novih pomikih in obratih. Tako se je vojska z obrambnim ministrom Norbertom Darabosom leta 2009 odločila, da se distancira od spominskih srečanj na Ulrichsbergu.²⁵ Drugi primer menjave perspektive je koroški Heimatdienst pod vodstvom Josefa Feldnerja, ki je spremenil stališče o obrambi nemštva in postal del procesa konsenza med obema jezikovnim skupinama. Spremembo kaže tudi udeležba štirih naselij z dvojezičnimi napisi na samem prazničnem sprevedu v Celovcu, kar kaže tako na različno dojetje etničnosti kot različno samodojemanje v slovenski skupnosti.

SKLEP

O obeh glavnih ritualnih praksah lahko rečemo, da sta praksi v gibanju in krizi, sta v stalnem spreminjanju (Strauss 1993): pri prvi, oktobrskem prazničnem sprevedu po mestu, je postal vprašljiv naslovnik dogodka; koga in kaj utelešajo člani skupin, ki hodijo po mestu; koga nagovarjajo in kdo je pri tem vključen in kdo še vedno izključen. Manjše število gledalcev kot pred leti kaže na zmanjšanje zanimanja, na manjši pomen samega dogodka. Dogodek ni tako konstitutiven za podobo dežele, kakor je bil še pred več kot 20. leti, ko je bila na drugi strani Karavank velika država Jugoslavija.

²⁴ Jaušovec je objavil izčrpno reportažo pod naslovom »Za nacizem so bile žrtve preveč človeške« (http://web.vecer.com/portali/vecer/v1/stolpec650/clanek/clanek_natisni/?kaj=3&id=2013042905910821).

²⁵ Gl. <http://www.presseurop.eu/en/content/news-brief/84821-ach-no-more-ss-tributes>.

Druga ritualna praksa je v procesu spreminjanja na dva načina, najprej s samo podobo in ritualizacijo v nastajanju, a tudi z razmeroma počasnim uveljavljanjem v diskurzih na deželni in državni ravni. Spominjanje na žrtve, bodisi v samem Celovcu ali taboriščih na Ljubelju, silijo v potrebo po refleksiji vloge Avstrijcev v nacističnem preganjanju drugih, drugačnih.

Vse te menjave, nenehno pogajanje in re-interpretacija pomena ritualnih praks pa skupaj z željami npr. zgodovinarjev v koroškem deželnem muzeju, da pripravijo razstavo o plebiscitu skupaj s slovenskimi kolegi, govor avstrijskega predsednika Heinza Fischerja, predvsem pa govor Valentina Inzka, v katerem je premaknil fokus iz sintmage »nedeljiva in enotna Koroška« v »Koroško skupaj s drugim, s sosedom«, zadnja dejanja in ritualne prakse, ki jih vse to odpira prostor drugačnim diskurzom, ki omogočajo drugačno politiko praznovanja. Tako so na primer v Velikovcu organizirali »spominsko komemoracijo v spomin na padle v obrambnih bojih, tako borce za severno mejo in tudi za koroške borce za enotnost Koroške«. ²⁶ Še posebej pomembno pa se za spreminjanje percepcije in produkcije rituala zdi dejstvo, da so se nosilci oblasti na Koroškem zamenjali. Uradni diskurz je dobil nove, bistveno spremenjene poudarke. Deželni glavar dr. Peter Kaiser je ob obletnici plebiscita, oktobra 2013 namesto v noši deželne barve pri spomeniku na pokopališču Annabichl spregovoril v nevtralnem, poslovnem oblačilu. Spregovoril je tudi v slovenskem jeziku in na uradnem posterju je bilo v obeh jezikih enako veliko napisano geslo:

»Zukunft gestalten; Vergangenheit verstehen«

»Prihodnost oblikovati, preteklost razumeti«

REFERENCE

Austin, John L.

1990 *Kako napravimo kaj z besedami*. Ljubljana: Studia humanitatis.

Baum, Wilhelm

2011 *Die Freisler Prozesse in Kärnten. Zeugnisse des Widerstandes gegen das NS-Regime in Österreich*. Klagenfurt: Kitab.

²⁶ Marjan Sturm piše o tem v rubriki Marjanizmi na spletni strani http://www.slo.at/zso/sturm_sl_more.php?id=1746_0_6_0_M: Politika dialoga in sodelovanja se obrestuje, 11.10.2013:

V teh dneh je prišlo do dveh pomembnih prireditev: v Velikovcu sva s Feldnerjem iniciirala spominsko komemoracijo v spomin na padle v obrambni bojih, tako borce za severno mejo in tudi za koroške borce za enotnost Koroške. "Padli so v veri v svojo domovino" je bilo vodilo komemoracije. Torej izredno humano in pieteno sporočilo, ki ga na Koroškem še ni bilo. Feldner je tudi opozoril, da je treba pomisliti tudi na vse žrtev nacionalsocialozma v deželi.

Povabili smo tudi Društvo generala Majstra iz Ljubljane, ki sploh ni vedelo za grobišče svojih padlih v Velikovcu (!?) in se očitno zaradi prišepetanja iz Celovca ni udeležilo spominske komemoracije. Human in pieteten odnos do lastnih padli izgleda nekoliko drugače.... Prireditev ob plebiscitu je letos izgledala drugače kot ponavadi. Slovenci smo bili dobrodošli, naša beseda je bila prisotna in proslava je potekala obzirno in pietetno. Glavno besedo so imeli mladinci in deželni glavar. S Feldnerjem sva na kratko odgovarjala na vprašanja moderatorja, zakaj sva začela s politiko dialoga v deželi. Po proslavi so me ljudje na cesti ustavljali in čestitali k politiki, ki jo vodim. Res, veliko se je spremenilo in malo sem tudi ponosen, da sem nekaj prispeval k temu...

Burz, Ulfried in Heinz-Dieter Pohl (ur.)

2005 *Politische Festtagskultur in Kärnten. Einheit ohne Einigkeit?* Klagenfurt: J. Heyn; Celovec/Klagenfurt, Ljubljana/Laibach in Dunaj/ Wien: Mohorjeva /Hermagoras (Kärnten und die nationale Frage; 3).

Fikfak, Jurij

2009 Cultural and Social Representations on the Border: From Disagreement to Coexistence. *Human Affairs* 19 (4): 350–362 (<http://versita.metapress.com/content/BX14P55766N55171>) (DOI 10.2478/v10023-009-0049-1).

Gerndt, Helge

1979 Gedanken zum Festwesen der Gegenwart. *Traditiones* 5–6 (1976–1977): 153–161.

Hayek, Friedrich August

2012 *Ustava za svobodo*. Ljubljana: Inštitut Karantanija, Inštitut Nove revije in Zavod za humanistiko.

Inzko, Valentin

2010 Das gemeinsame Kärnten. Skupna Koroška. Rede anlässlich des 90. Jahrestages der kärntner Volksabstimmung im grossen Wappensaal des Landhauses zu Klagenfurt / Govor ob 90. obletnici plebiscita v Veliki dvorani grbov v deželnem dvorcu v Celovcu. Klagenfurt / Celovec, 8. 10. 2010 (http://www.skupnost.at/wp-content/uploads/govor_dr_inzko_sc.pdf).

Karner, Stefan (ur.)

2005 *Kärnten und die nationale Frage*, Klagenfurt: J. Heyn; Celovec /Klagenfurt, Ljubljana/Laibach in Dunaj/Wien: Mohorjeva = Hermagoras

1: Karner, Stefan in Andreas Moritsch (ur.), *Aussiedlung - Verschleppung - nationaler Kampf*;

2: Drobesh, Werner in Augustin Malle (ur.), *Nationale Frage und Öffentlichkeit*;

3: Burz, Ulfried in Heinz Dieter Pohl (ur.), *Politische Festtagskultur - Einheit ohne Einigkeit?*;

4: Fräss-Ehrfeld, Claudia in Helmut Rumpfer (ur.), *Kärnten und Wien. Zwischen Staatsidee und Landesbewusstsein*;

5: Karner, Stefan in Janez Stergar (ur.), *Kärnten und Slowenien - „Dickicht und Pfade“*.

Kertzer, David I.

1988 *Ritual, Politics, and Power*. New Haven: Yale University Press.

Lukes, Steven

1975 Political Ritual and Social Integration. *Sociology* 9 (2): 289–308.

Moritsch, Andreas

b. n. l. Vom Ethos zur Nationalität in Kärnten (http://www.zeitdokument.at/ztdok/b_tx31.html).

1991 *Vom Ethnos zur Nationalität. Der nationale Differenzierungsprozeß am Beispiel ausgewählter Orte in Kärnten und im Burgenland*. Wien: Verlag für Geschichte und Politik; München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag.

2002 Sozialwirtschaftliche Voraussetzungen der Entwicklung zum 10. Oktober 1920 in Kärnten. V: Hellwig, Susanne Haiden in Barbara Maier (ur.), *Die Kärntner Volksabstimmung 1920 und die Geschichtsforschung*. Klagenfurt: Heyn, 221–224; slov. 348–349.

Moritsch, Andreas in Tina Bahovec (ur.)

2000/2001 *KOROŠKI Slovenci 1900-2000. Bilanca 20. stoletja*. Celovec, Ljubljana in Dunaj: Mohorjeva/Hermagoras (Unbegrenzte Geschichte: historische Reihe der Abteilung für Geschichte Ost- und Südosteuropas an der Universität Klagenfurt und des Bildungsheimes Sodalitas in Tainach/Tinje = Zgodovina brez meja: zgodovinska serija Oddelka za zgodovino vzhodne in jugovzhodne Evrope na Univerzi v Celovcu in Doma prosvete Sodalitas v Tinjah/Tainach; 8).

North, Douglas

1990 *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press.

1991 Institutions. *The Journal of Economic Perspectives* 5 (1): 97–112.

Oevermann, Ulrich

2001 *Die Philosophie von Charles Sanders Peirce als Philosophie der Krise*. V: Wagner, Hans-Josef, *Objektive Hermeneutik und Bildung des Subjekts*. Göttingen: Velbrück Wissenschaft, 209–246.

Petrei, Bertl

1986 *Der Kokolore. Menschen und Geschichten einer Kindheit*. Klagenfurt: Heyn Verlag.

1995 *DAS WINDISCHE – ein letzter Versuch. Die Kärntner Landsmannschaft* (http://www.windische.at/AKADEMIE_FI/GESCHICHTE/AK_GE_Petrei.htm).

Strauss, Anselm

1993 *Continual Permutations of Action*. New York: Aldine de Gruyter.

Wydra, Harald

2009 *The Liminal Origins of Democracy. International Political Anthropology* 2 (1): 91–109.

CARINTHIAN POLITICAL RITUALS AND COMPETING DISCOURSES

This article discusses selected ritual practices in Klagenfurt, the capital of the southern Austrian state of Carinthia. The first ritual is connected with 10 October, when the memory of the 1920 plebiscite is celebrated on the streets of Klagenfurt. In this plebiscite, the majority of people living in southern Carinthia, including a large number of Slovenians, voted to stay in Austria, the successor state to Austria-Hungary. This event is occasionally accompanied by demonstrations by various small alternative and especially antifascist groups that emphasize the need to reflect on the past. The second ritual is a more recent one; it developed in 2008 and is referred to as the Silent Walk (Germ. Schweigemarsch) or Memorial Walk (Germ. Gedenkgehen, Sln. Spominska hoja) or Antifascist City Walk. It is held at the end of April every year by members of the Carinthia Memorial Society (Memorial Kärnten-Koroška).

Both events embody two different cultural practices, and a different use of symbols and space, and media, state, and national discourses. In the case of the 10 October celebration, Carinthia is oriented towards conveying the image of a uniform and indivisible land that is based on German identity; on the other hand, the memorial walk is a place for remembering the victims of the Nazi regime in Carinthia. The difference between the two is in both the presence of official, public, and media discourses, and the event's funding itself. In recent years, and especially in 2013, the ritual of celebrating the successful plebiscite of 1920, together with the change in the state government, has given room to different emphases that can help previously excluded groups identify themselves.

Izr. prof. dr. Jurij Fikfak, Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana, fikfak@zrc-sazu.si